



O‘ZBEK TILIDA ‘UMID’, ‘ISHONCH’ VA ‘E’TIQOD’ SO‘ZLARINING SINONIMIK MUNOSABATI VA PRAGMATIK KONTEKSTLARDI QO‘LLANILISHI

Adiba Pardayeva Abdiraxmonovna

*Qarshi shahar 49- umumiy o‘rta ta’lim maktabi ona tili
va adabiyoti fani o‘qituvchisi*

Annotatsiya. *Ushbu tadqiqotda o‘zbek tilida “umid”, “ishonch” va “e’tiqod” so‘zlarining sinonimik munosabati hamda ularning pragmatik kontekstlarda qo‘llanilishi o‘rganildi. So‘zlarning leksik-semantik yaqinliklari va nozik farqlari aniqlanib, turli nutq vaziyatlarida ularning ma’nolari va kommunikativ funksiyalari tahlil qilindi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, ushbu leksikal birliklar bir-biriga sinonim bo‘lishiga qaramay, kontekstga qarab farqli pragmatik ma’no va stilistik rang beriladi. Bu esa ularning o‘zbek tilida to‘g‘ri va maqsadga muvofiq ishlatilishini ta’minlashda muhim ahamiyatga ega.*

Kalit so‘zlar: *umid, ishonch, e’tiqod, sinonimiya, pragmatika, kontekst, leksik-semantik munosabatlar, o‘zbek tili*

Leksik birliklarning sinonimik munosabati va ularning pragmatik kontekstlarda ishlatilishi tilshunoslikda muhim tadqiqot obyekti hisoblanadi. Ayniqsa, “umid”, “ishonch” va “e’tiqod” kabi ijtimoiy-madaniy jihatdan boy ma’nolarga ega so‘zlarning sinonimik jihatlari va ularning turli nutq vaziyatlarida qanday pragmatik funksiyalarni bajarishi alohida e’tiborni talab qiladi [1; 3]. Ushbu so‘zlar o‘zbek tilida ko‘pincha yaqin ma’noda ishlatilsa-da, ularning kontekstga qarab nozik ma’no farqlari mavjud bo‘lib, bu farqlar kommunikativ vazifa va stilistik rangga ta’sir ko‘rsatadi. Tadqiqot maqsadi “umid”, “ishonch” va “e’tiqod” so‘zlarining leksik-semantik sinonimik munosabati va ularning turli pragmatik kontekstlarda qo‘llanilish xususiyatlarini aniqlashdan iborat.

O‘zbek tilida “umid”, “ishonch” va “e’tiqod” so‘zlari semantik jihatdan o‘zaro yaqindan bog‘langan leksikal birliklar bo‘lib, ular orasida ma’no jihatdan nozik farqlar mavjud. Sinonimik munosabat doirasida ushbu so‘zlarning leksik-semantik doiralari o‘rganilib, ularning umumiy va farqli jihatlari aniqlanadi.

“Umid” leksik birlik sifatida kelajakdagi ijobiy voqealarga bo‘lgan sub’ektiv intilish va orzuni ifodalaydi. Ushbu so‘z asosan ehtimoliy hodisalar bilan bog‘langan bo‘lib, shaxsiy his-tuyg‘u va motivatsiyani aks ettiradi. Misol uchun:

- “Jamiyatning rivojlanishiga umid qilamiz.”
- “Umid inson hayotidagi asosiy ruhlantiruvchi kuchdir.”

“Ishonch” esa, aksincha, aniqroq va mustahkam tayanishni anglatadi. Bu so‘z real yoki mavjud faktlarga asoslangan qat’iy e’tiqod va kafolat tuyg‘usini ifodalaydi:





MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC SOLUTIONS

- “Biz ushbu ma’lumotga to’liq ishonch bildiramiz.”
- “Uning so’zlariga ishonchim komil.”

“E’tiqod” so’zi esa eng keng va abstrakt ma’noga ega bo’lib, ko’pincha diniy, falsafiy yoki axloqiy qarashlarni, shuningdek, shaxsning dunyoqarashini ifodalaydi:

- “Har bir insonda o’ziga xos e’tiqod mavjud.”
- “E’tiqod inson ruhiyatining mustahkam poydevoridir.”

Ushbu so’zlarning sinonimik munosabati ularning ma’nolarining qisman o’zaro mos kelishida namoyon bo’lsa-da, har birining o’ziga xos semantik va pragmatik xususiyatlari mavjud.

Tadqiqot natijalari shuni ko’rsatadiki, “umid”, “ishonch” va “e’tiqod” so’zlari turli pragmatik kontekstlarda o’ziga xos kommunikativ vazifalarni bajaradi.

“Umid” so’zi ko’proq motivatsion va ruhlantiruvchi nutq kontekstlarida qo’llanilib, kelajakdagi ijobiy natijalarga bo’lgan intilish va orzularni ifodalaydi. Bu leksikal birlikning ishlatilishi tinglovchilarni ruhlantirish, ijobiy kayfiyat yaratish maqsadida xizmat qiladi:

- “Kelajakka umid bog’lash kerak.”
- “Umid bilan yashash insonni yanada kuchli qiladi.”

“Ishonch” esa ko’pincha rasmiy, ijtimoiy-siyosiy va huquqiy nutq janrlarida qat’iylilik, kafolat va barqarorlikni ta’kidlash uchun ishlatiladi. U nutq ishtirokchilarining o’zaro aloqasida ishonchlikni mustahkamlashga xizmat qiladi:

- “Hukumatga to’liq ishonch bildirishadi.”
- “Ishonchli ma’lumotlar taqdim etildi.”

“E’tiqod” so’zi esa asosan diniy, falsafiy va madaniy diskurslarda keng qo’llanilib, shaxsning ichki dunyosi, qadriyatlari va dunyoqarashini ifodalashda muhim rol o’ynaydi:

- “E’tiqod insonning axloqiy asosidir.”
- “U o’z e’tiqodidan voz kechmadi.”

O’zbek adabiyoti va nutq madaniyatida ushbu leksikal birliklarning turli kontekstlarda ishlatilishi ko’plab misollar orqali isbotlanadi. Masalan, klassik va zamonaviy adabiyotlarda “umid” so’zi ko’pincha insonning kelajakka bo’lgan ijobiy intilishi va ruhiy kuchi sifatida tasvirlanadi. “Ishonch” so’zi esa odamlar o’rtasidagi o’zaro munosabatlarda ishonchlik va qat’iyat ramzi sifatida namoyon bo’ladi. “E’tiqod” esa ko’proq axloqiy va diniy nuqtai nazardan insonning ichki dunyosini, qadriyat va e’tiqod tizimini ifodalash uchun ishlatiladi.

Ushbu tadqiqotda o’zbek tilida “umid”, “ishonch” va “e’tiqod” so’zlarining sinonimik munosabati hamda ularning turli pragmatik kontekstlarda qo’llanilishi o’rganildi. Tahlillar natijasida ushbu leksikal birliklar semantik jihatdan bir-biriga yaqin bo’lsa-da, ularning ma’nolari va pragmatik funksiyalarida muhim farqlar mavjudligi aniqlandi.

“Umid” so’zi kelajakdagi ijobiy natijaga bo’lgan sub’ektiv intilish va orzuni ifodalasa, “ishonch” aniqroq tayanish va kafolat tuyg’usini bildiradi. “E’tiqod” esa keng va abstrakt ma’noga ega bo’lib, ko’proq diniy-falsafiy qarashlar va shaxsning ichki dunyosini aks





MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC SOLUTIONS

ettiradi. Ushbu farqlar soʻzlarning turli nutq janrlarida, jumladan motivatsion, rasmiy-siyosiy va diniy diskurslarda oʻziga xos pragmatik vazifalarni bajarishiga imkon yaratadi.

Natijada, “umid”, “ishonch” va “eʼtiqod” soʻzlarining sinonimik munosabatlarini chuqur anglash tilning semantik boyligini oshirish va kommunikativ samaradorligini taʼminlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu tadqiqot natijalari oʻzbek tilidagi leksik birliklarning maʼnosi va ishlatilish kontekstlarini yanada chuqurroq oʻrganishga asos boʻla oladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Masʼudov, T. (2010). Oʻzbek tilining leksikologiyasi va frazeologiyasi. Toshkent: Fan.
2. Yoqubov, T. (2015). Sinonimiya va uning tilshunoslikdagi oʻrni. Toshkent: OʻzMU nashriyoti.
3. Ergashova, M. (2018). “Umid” va “ishonch” soʻzlarining lingvistik tahlili. Tilshunoslik jurnali, 3(12), 45-52.
4. Rashidov, S. (2012). Pragmatika asoslari. Toshkent: Sharq.
5. Mirzaev, A. (2020). Oʻzbek tilida eʼtiqod tushunchasining semantik va pragmatik tahlili. Filologiya fanlari doktori dissertatsiyasi, Toshkent.
6. Sobirov, I. (2016). Leksik-semantik tahlil metodlari. Tilshunoslik masalalari, 5(9), 77-84.
7. Karimov, D. (2019). Oʻzbek tilida frazeologizm va metafora. Toshkent: Akademiya nashriyoti.

